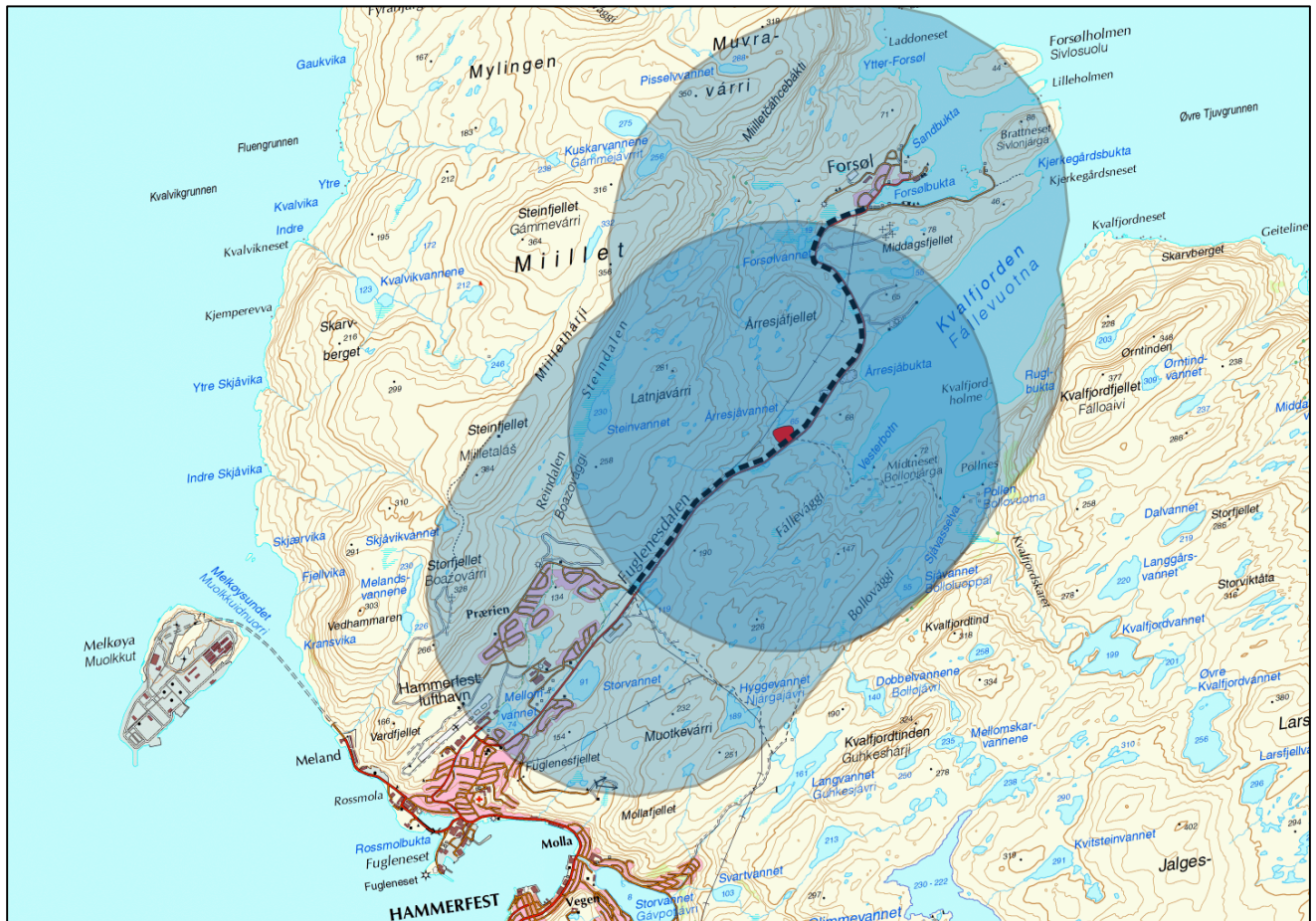

Motorcrossbane og gang/sykkelvei ved Forsøelveien (Fuglenesdalen) i Hammerfest

KU for reindriftsnæringen

Geir Arnesen

**Motorcrossbane og gang/sykkelvei ved
Forsølveien (Fuglenesdalen) i
Hammerfest
KU for reindriftnæringen**

Ecofact rapport: 466

www.ecofact.no

Referanse til rapporten:	Arnesen, G. 2015: Motorcrossbane og gang/sykkelvei ved Forsølveien (Fuglensdalen) i Hammerfest - KU for reindriftsnæringen. Ecofact rapport 466. 27 s
Nøkkelord:	Finnmark, kalvingsland, vårbeiter, samla belastning, Fálá reinbeitedisrikt
ISSN:	1891-5450
ISBN:	978-82-8262-464-0
Oppdragsgiver:	Hammerfest kommune AS
Prosjektleder hos Ecofact Nord AS:	Geir Arnesen
Prosjektmedarbeidere:	Jenny Mikalsen
Kvalitetssikret av:	Christina Wegener
Forside:	Kart som grovt viser influensområdet for beitende simler med kalv forårsaket av motorcrossbane (mørkere blå) og gang/sykkelvei (lysere blå).

www.ecofact.no

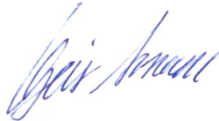
INNHOOLD

FORORD	1
1 SAMMENDRAG	2
2 INNLEDNING	3
2.1 REINDRIFTAS STILLING OG FORANKRINGEN I SAMISK KULTUR.....	3
2.2 KORT OM AREALSITUASJONEN GENERELT OG BETYDNINGEN AV SAMLET BELASTNING	3
2.3 TIDLIGERE UTREDNINGER	4
3 UTBYGGINGSPLANER	5
3.1 LOKALISERING AV TILTAKENE	5
3.2 UTFORMING AV TILTAKENE	6
3.2.1 <i>Motorcrossanlegget</i>	6
3.2.2 <i>Gang/sykkelvei</i>	6
3.3 ALTERNATIVER SOM UTREDES	6
3.4 OM UTVIKLING AV NÅVÆRENDE SNØSCOOTERCROSSBANE TIL VINTERBRUK.....	7
5 METODE	9
5.1 DATAGRUNNLAG	9
5.2 VERDI- OG KONSEKVENSVURDERINGER	9
5.3 SAMLA BELASTNING (KUMULATIVE EFFEKTER)	11
5.4 PRESISERINGER OG FORKLARINGER TIL ORD OG UTRYKK	12
6 GENERELL INFORMASJON OM DISTRIKTET	14
7 NATURGITTE FORHOLD	15
8 REINENS BRUK AV BEITER I DISTRIKTET	17
9 EKSISTERENDE INNGREP OG PLANLAGTE INNGREP	19
10 VERDIVURDERINGER	21
10.1 DEFINISJON AV INFLUENSOMRÅDET FOR BEITEBRUK	21
10.2 KONKLUSJON VERDI	22
11 OMFANG OG KONSEKVENSER	23
11.1 AKTUELLE PROBLEMSTILLINGER I REINDRIFTSNÆRINGEN	23
11.1.1 <i>Møte mellom rein og folk i fjellet</i>	23
11.1.2 <i>Intern konkurranse i distriktene</i>	23
11.1.3 <i>Konflikter med andre distrikter</i>	23
11.2 EFFEKTER PÅ REINDRIFT AV HELÅRS MOTORCROSSBANE I FUGLENESDALEN	24
11.3 EFFEKTER PÅ REINDRIFT AV GANG/SYKKELVEI MELLOM HAMMERFEST OG FORSØL	24
11.4 SAMLET BELASTNING PÅ REINDRIFT FRA UTBYGGING I DISTRIKTET	24
11.5 OPPSUMMERING AV OMFANG	25
12 KONKLUSJON KONSEKVENSER	27
13 DISKUSJON/MULIGE AVBØTENDE TILTAK	28
14 KILDER	29
14.1 NETTBASERTE KILDER	29
14.2 SKRIFTLIGE KILDER	29
14.3 MUNTLEGE KILDER	30

FORORD

Ecofact har på oppdrag for Hammerfest kommune utført en utredning av konsekvenser for reindriftsnæringen av en planlagt utvidelse av bruken av snøscootercrossbanen i Fuglensdalen ved Forsølveien til et permanent helårsanlegg. Samtidig utredes også opprettelsen av gang/sykkelvei langs hele strekningen mellom Hammerfest og Forsøl. Vi vil takke leder i Fálá reinbeitedistrikt Aslak Ante Sara og Aslak Eira (Protect Sápmi) for informasjon om bruken av området og situasjonen generelt i reinbeitedistriktet gitt i presentasjon på møte den 20 mai 2015.

Tromsø
26. august 2015

Geir Arnesen

1 SAMMENDRAG

Det er utredet konsekvenser for reindrift i forbindelse med planer om utvidelse av snøscootercrossbanen i Fuglenesdalen til et helårs motorcrossanlegg samt opprettelse av en gang/sykkelvei mellom Hammerfest og Forsøl. Snøscooteranlegget har blitt gradvis oppgradert siden det ble anlagt i 2004, og fremstår nå temmelig bearbeidet med ulike sløyfer. Det er ikke opplyst om det er aktuelt med ytterligere opparbeiding av anlegget. Gangveien vil følge eksisterende bilvei på nordvestsiden over hele strekningen.

Fuglenesdalen er et svært viktig område for den tradisjonelle reindriften på Kvaløya. Dette er adkomsten til det beste kalvingslandet i distriktet som ligger i det lavereliggende området helt nord på Kvaløya. Her blir det tidligere snøbart, og området har en egnet topografi for simler med nyfødte kalver.

Verdien vurderes derfor som stor.

En motorcrossbane i Fuglenesdalen vil være et stort problem ved drivning og trekk av rein forbi Fuglenesdalen. Mennesker i terrenget, støy og lukt vil gjøre at spesielt simler med kalver vil redusere bruken av området og i praksis vil dette i stor grad avskjære dem fra sitt viktigste vårarbeide. Drivningsleien i Fuglenesdalen får et betydelig hinder og det blir økt press på andre beiter.

En gang/sykkelvei vil ha tilsvarende negative effekter forårsaket av mennesker og hunder langs veien. Effektene vil imidlertid trolig komme over et større areal og mer vedvarende enn motorcrossbanen.

Fåla reinbeitedistrikt har også betydelig samlet belastning fra andre inngrep og betydelig befolkningsvekst i distriktet. Ny flyplass, industri og anlegg er blant de viktigste elementene som bidrar til samlet belastning.

Med generelt høyt pressnivå i distriktet som bakteppe må omfanget av både motorcrossbanen og gang/sykkelveien vurderes som stort negativt.

Stor verdi og stort negativt omfang gir meget stor negativ konsekvens for alle utbyggingsalternativer som involverer enten gang/sykkelvei eller helårs motorcrossbane.

Fjerning av anlegget i Fuglenesdalen og flytting til en omforent lokalisering er det mest åpenbare avbøtende tiltaket og trolig det eneste realistiske som virkelig kan ha en tilstrekkelig positiv effekt.

En flytting av anlegget til slik lokalisering vurderes å ha middels positiv konsekvens sammenlignet med nåværende situasjon der en har installasjoner stående og arbeid med jordopparbeiding også i sommerhalvåret.

2 INNLEDNING

2.1 Reindriftnas stilling og forankringen i samisk kultur

Følgende tekst er hentet fra veilederen Reindrift – Konsekvensutredninger etter plan og bygningsloven ((reindrift.no) og gir en god introduksjon til reindriftnas særstilling i norsk forvaltning og de generelle utfordringene som reindriftna har per i dag:

"Reindriften har alltid vært oppfattet og akseptert som en helt spesiell samisk næring. Selv om næringen er liten i nasjonal målestokk, har den stor betydning i samisk og lokal sammenheng. Reindriften er derfor en viktig del av det materielle grunnlaget for samisk kultur. Reindriften som næring har mange positive elementer i seg. Den representerer i utgangspunktet en god og fornuftig ressursutnyttelse i marginale fjell- og utmarksområder. Den bidrar til næringsmessig mangfold, og den bidrar til ivaretagelse og en utvikling av den samiske kulturen. Reindriften som næring, kultur og livsform er på mange måter unik både i nasjonal og internasjonal sammenheng. Den fortjener derfor positiv oppmerksomhet og fokus på tiltak som gjør at næringen kan sikres, utvikles og styrkes.

Reindriftnas største utfordring på lang sikt er å sikre reindriftnas arealer. Dette er en betydelig utfordring med tanke på at reindriften er en særlig arealavhengig næring, og at inngrep og uro innenfor reinbeiteområdene har økt betydelig de siste årene. Det er en politisk målsetting å forsterke innsatsen for å få redusert dette problemet. For å lykkes med å sikre det materielle grunnlaget for samisk kultur er felles virkelighetsforståelse og samhandling mellom de ulike aktørene en avgjørende forutsetning. Dette krever et høyt kunnskapsnivå hos politikere, myndigheter og tiltakshavere når det gjelder de ulike sidene ved reindriften, og om endringsprosesser og årsaksforhold."

2.2 Kort om arealsituasjonen generelt og betydningen av samlet belastning

Den store konkurransen om areal fra andre interesser og ikke minst økt grad av forstyrrelser er en generell utfordring for reindriftnæringa. Noen distrikter har i større grad enn andre blitt utsatt for nedbygging og økt tilgjengelighet for folk flest til beiteområder der reinen trenger spesielt mye ro, slik som parringsland og kalvingsland. Dette gjelder distrikter som har fått spesielt store utbyggingsprosjekter innen sine beiteområder med tilhørende trafikk av mennesker og betydelig økt tilgjengelighet for folk flest inn til viktige arealer for driften.

Fálá reinbeitedistrikt har fått føle konsekvensene av LNG-anlegget på Melkøya og videre utbygging i Skjærvika. Selv om det kan være vanskelig å måle kan det argumenteres for at Fálá reinbeitedistrikt kanskje er det distriktet som har måttet redusere driften mest i Norge i løpet av de siste tiårene.

Som bakteppe for denne utredningen er en derfor nødt til å ta hensyn til at den angår et reinbeitedistrikt som allerede har måttet gjøre betydelige reduksjoner i driften på

grunn av inngrep og forstyrrelser, og at samla belastning fra eksisterende og planlagte tiltak derfor må tillegges stor vekt og får betydelig innflytelse på omfangs og konsekvensvurderingene.

2.3 Tidligere utredninger

Utførte og planlagte utbygginger i forbindelse med anleggene på Melkøya og Skjervika nord for Hammerfest har allerede utløst grundige utredninger for reindriften i Fálá reinbeitedistrikt. Dette er spesielt NINA Rapport 269: ”Reguleringsplan for Skjærvika i Hammerfest kommune. Konsekvenser for reindrift”, samt NINA oppdragsmelding 765: ”Snøhvit og samisk reindrift – Framtidsutsikter, konsekvenser og avbøtende tiltak”. Disse utredningene gir samlet en meget god beskrivelse av Fálá reinbeitedistrikt og oppdragsmelding 765 peker i tillegg på en rekke utfordringer som må møtes og gir noen sentrale forslag til avbøtende tiltak som må innføres hvis reindriften i distriktet skal kunne sameksistere med olje- og gassnæringa som har etablert seg. Noen av disse går konkret på bruken av området langs Forsølveien der motorcrossbanen er planlagt.

Siden det allerede eksisterer et så godt og gjennomarbeidet datagrunnlag som er presentert i de nevnte utredningene ser vi ingen grunn til å gjenta dette i all detalj i denne utredningen, og det gjøres derfor bare kort rede for driften. For mer detaljer henvises det til Nellesmann m. fl. (2002) og Gaare (2007).

3 UTBYGGINGSPLANER

3.1 Lokalisering av tiltakene

Den planlagte helårs motorcrossbanen planlegges på samme sted i Fuglenesdalen som nåværende vinteranlegg ved Årresjøvatnet langs Forsølveien nordøst for Hammerfest sentrum (Fig 1). Den nye gangveien planlegges fra avkjøringen mot Prærien og helt til Forsøk.

Figur 1. Kart som viser regional plassering av motorcrossbanen i Fuglenesdalen (rødt areal), og gang/sykkelveien (prikket svart linje).

3.2 Utforming av tiltakene

3.2.1 Motorcrossanlegget

Etter det vi forstår innebærer ikke helårsanlegget at aktiviteten nødvendigvis utvides arealmessig, eller at det kommer nye installasjoner. Intensjonen er å ta i bruk fasilitetene som er gradvis bygd opp siden 2004 også om sommeren med kjøretøyer slik som crossmotorsykler.

3.2.2 Gang/sykkelvei

Gangveien må stedvis etableres på fylling og stedvis i veiskjæring. Over hele strekningen vil den følge nordvestsiden av bilveien og ligge inntil denne.

3.3 Alternativer som utredes

Dette er to uavhengige planer som utredes sammen fordi de ligger i samme område. En kan derfor tenke seg realisering av ulike kombinasjoner av tiltakene.

Hammerfest kommune ønsker i tillegg at en vurderer konsekvensen av fjerne anlegget i Fuglenesdalen og opprette et nytt helårsanlegg som har en lokalisering som er lite/intet til hinder for utøvelsen av reindrift. Lokaliseringen av et slik anlegg er ikke angitt, men det forutsettes at en ny lokalisering finnes i samarbeid med reindrifta på et areal som godkjennes av de. Om det i praksis er mulig å oppdrive en slik tomt i Hammerfest kommune som også oppfyller kravene til motorcrossmiljøet og ikke er til sjenanse for andre interesser vites ikke, så utredningen av alternativ er utarbeidet på et noe hypotetisk grunnlag.

0-alternativet er per definisjon dagens situasjon, det vil si fortsatt drift i det vinterbaserte snøscootercrossanlegget (det forutsettes at denne ikke gradvis utvides) og ingen gang/sykkelvei.

De ulike kombinasjonene som utredes er dermed følgende:

Alternativ 1: Opprettelse av kun motorcrossbane med helårsdrift

Alternativ 2: Opprettelse av gang/sykkelvei og fortsette dagens ordning med et snøscootercrossanlegg som kun brukes om vinteren

Alternativ 3: Opprettelse av både gang/sykkelvei og motorcrossbane med helårsdrift

Alternativ 4: Opprettelse av gang/sykkelvei, men flytting av motorcrossanlegget

Alternativ 5: Det bygges ikke gang/sykkelvei og motorcrossbanen flyttes

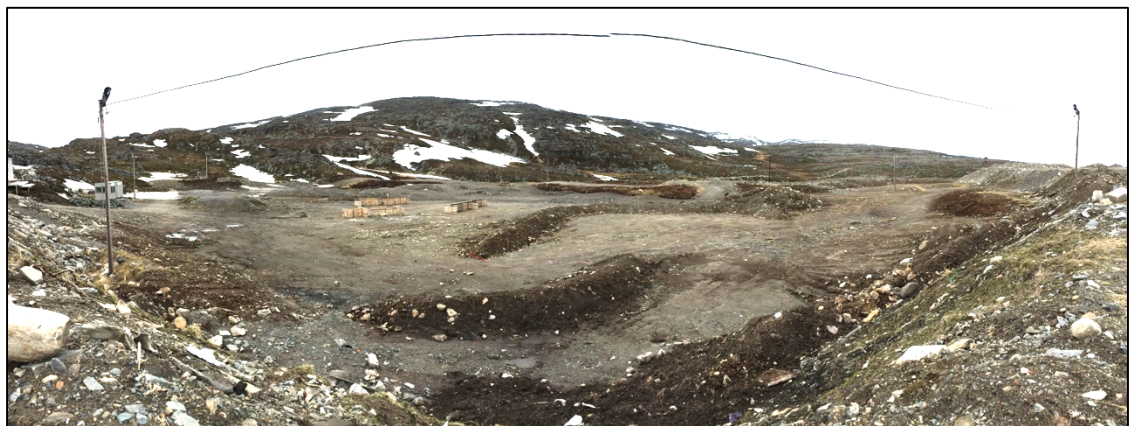
3.4 Om utvikling av nåværende snøscootercrossbane til vinterbruk

Miljøverndepartementet ga i 2004 sin tilslutning til etablering av motorcrossbane langs Forsølveien. Kriterier for tilslutningen var blant annet at området kun skulle brukes om vinteren, og at det ikke skulle oppføres bygninger på stedet. Reinbeitedistriktet var sterkt imot opprettelsen av snøscooterbanen med den begrunnelse at en fryktet for at bruken av området kunne utvides hvis det først ble tatt i bruk.

Sommeren 2004 ble området fotografert av fylkesmannen i Finnmark ved Adam Klemet Hætta mens det fremdeles fremstod som relativt uberørt (Fig 2).

Figur 2. Området der snøscootercrossbanen har utviklet seg fotografert før aktiviteten startet i 2004. Foto: Adam Klemet Hætta (Fylkesmannen i Finnmark).

Figur 3. Anlegget slik det fremstod i mai 2015 (fotografert fra veien). Området er omfattende jordbearbeidet med ulike traseer og sløyfer. En del mer eller mindre permanente installasjoner i tre samt noen brakker var også installert på området. Foto: Geir Arnesen.

I 2009 ble området flyfotografert siste gang. Flybildet viser at det den gang var ryddet en tydelig trasé som omfatter inngrep i grunnen. Myrvegetasjonen i sentrum av området var imidlertid relativt intakt enda (Fig. 4). Befaringer i 2015 viste at området nå er fullstendig opparbeidet (Fig. 3) og fremstår som noe som med mindre justeringer kan tas i bruk som et helårs anlegg. Det er også relativt permanente installasjoner av

tre i området samt to brakker. Reindriftnæringens bekymringer i 2004 om at området gradvis ville bli tatt i bruk utover intensjonen kan i stor grad sies å ha vært berettiget.

Figur 4. Flybilde av snøscooterbanen slik den fremstod i 2009. På dette tidspunkt var det bare én sløyfe og de sentrale områdene var ikke berørt av fysiske inngrep.

5 METODE

5.1 Datagrunnlag

Områdenes bruk og verdi for reindrift presentert av reinbeitedistriktets leder Aslak Ante Sara og Anders Eira (Protect Sapmi) i møte den 20. mai 2015. I tillegg har en hentet ytterligere detaljer og informasjon fra de to NINA-rapportene som er nevnt innledningsvis (Nellemann m.fl. 2002 og Gaare m.fl. 2007). Befaring av anlegget ved Årresjøvatnet ble utført den 20. mai. Reinbeitedistriktet ble i den forbindelse invitert til å delta. I denne sammenheng må det nevnes at distriktets styre ikke ønsket å bidra til enkeltvise utredninger av tiltak i kommunen før det var utført en helhetlig utredning av den samlede belastning på Fálá reinbeitedistrikt (kumulative effekter) i Hammerfest kommune. Det ble dermed ikke utført noen befaring med representanter fra reinbeitedistriktet til stede.

Adam Klemet Hætta ved Fylkesmannen i Finnmark har bidratt med informasjon og bildemateriale som viser evolusjonen i området ved Årresjøvatnet etter at det ble tatt i bruk som snøscootercrossbane i 2004.

Totalt sett vurderes det at datagrunnlaget er tilfredsstillende på tross av at en har hatt lite kontakt med reinbeitedistriktet. Dette begrunnes med at det allerede finnes to grundige utredninger som omhandler det berørte området.

5.2 Verdi- og konsekvensvurderinger

Som en basis i verdivurderinger ligger informasjon som er referert i dokumentet "*Reindrift - Konsekvensutredning etter plan og bygningsloven*" som er tilgjengelig på reindrift.no. Dette er en veileder som oppsummerer det viktigste problemstillingene som angår reindriften i forbindelse med konsekvensutredninger.

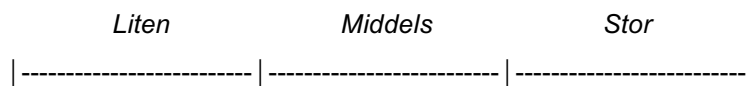
For en mer direkte vurdering av verdi, omfang og konsekvens på en lokal skala har vi brukt metodikk beskrevet i Vegvesenets håndbok V712 – Konsekvensanalyser i kapitlet om konsekvenser for naturressurser og reindrift. Dette systemet bygger på at en ved vurdering av visse kriterier kommer frem til en verdi for områdene som blir påvirket, samt tiltakets omfang (effekt) på reindriften i distriktet som helhet. Ved å sammenholde verdi og omfangsvurderingene i et diagram utledes den totale konsekvens for reindrift.

Tabell 1. Utdrag av tabell 6.18 i vegvesenets håndbok V712 (Vegdirektoratet 2014), verdisetting av områder som brukes til reindrift.

	Liten verdi	Middels verdi	Stor verdi
Reindriftsområder	Reindriftsområder med lav bruksfrekvens	Reindriftsområder med middels næringsproduksjon	Reindriftsområder med høy næringsproduksjon,
	Reindriftsområder med vanskelig tilgjengelighet	Reindriftsområder med middels bruksfrekvens Årstidsbeiter som brukes fast hvert år, men som ikke er minimumsbeiter	Reindriftsområder med høy bruksfrekvens, Beiteressurser som det er mangel på i et område (området er minimumsbeite) Kalvingsland, parringsland, Minimumsbeiter i distriktet Flytt- og trekleier, Samlingsområder

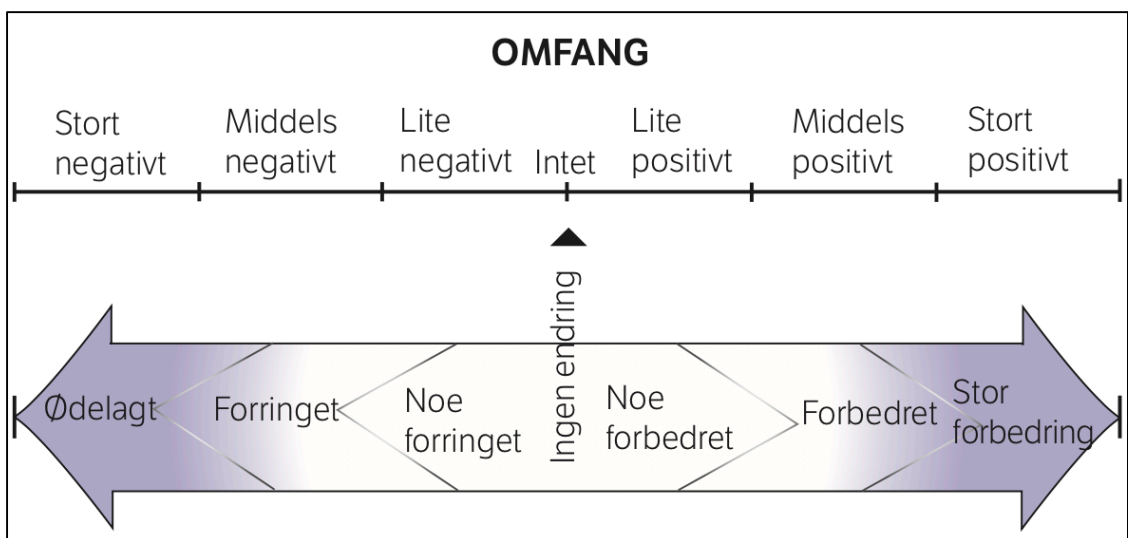
*Flyttleier som er i bruk årlig regnes som områder med høy bruksfrekvens

Verdien blir fastsatt langs en kontinuerlig skala som spenner fra *liten verdi* til *stor verdi*.

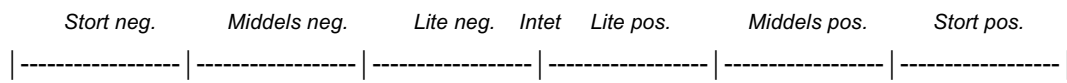
Omfang

Dette trinnet består i å beskrive og vurdere type og omfang av mulige virkninger på reindrifta og i hvilken grad ressursgrunnlaget for reindrift blir svekket hvis tiltaket realiseres. I henhold til metodikken brukes en seksdelt kategorisering fra stort positivt til stort negativt omfang (tabell 2).

Figur 5. Metode for vurdering av omfang i henhold til vegvesenets håndbok 712.

I for å nyansere indikeres også omfanget på en trinnløs skala som vist i oppsettet under:

Konsekvens

Det siste trinnet i vurderingene består i å sammenholde verdivurderingene og omfanget av tiltaket for derved å utlede den samlede konsekvens i henhold til diagram vist i figur 6.

Verdi	Omfang	Ingen verdi		
		Liten	Middels	Stor
Stort positivt		Meget stor positiv konsekvens (++++)	Stor positiv konsekvens (+++)	Middels positiv konsekvens (++)
Middels positivt		Lite positiv konsekvens (+)	Ubetydelig (0)	Lite negativ konsekvens (-)
Lite positivt		Middels negativ konsekvens (- -)	Stor negativ konsekvens (- - -)	Meget stor negativ konsekvens (- - - -)
Intet omfang				
Lite negativt				
Middels negativt				
Stort negativt				

Figur 6. Konsekvensvifta viser hvordan verdi og omfang kombineres for å finne konsekvens (Statens Vegvesen 2006).

Denne sammenstillingen gir et resultat langs en skala fra *meget stor positiv konsekvens* til *meget stor negativ konsekvens* (se under).

5.3 Samla belastning (kumulative effekter)

Utredning av konsekvenser for reindriftsnæringen må alltid sees i sammenheng med andre inngrep i distriktet som har hatt eller vil få konsekvenser for næringsgrunlaget.

Dette fanges ikke opp av metodikken i vegvesenets håndbok 712, og det er derfor nødvendig å inkorporere denne variabelen på annet vis.

Dette gjøres ved at en skjønnsmessig vurderer situasjonen i det aktuelle reinbeitedistriktet og hvordan driften har måttet tilpasse seg og eventuelt redusere aktiviteten som følge av annen virksomhet i de siste tiårene. I distrikter som vurderes som sterkt presset vil tiltak som på en lokal skala har kun små negative effekter likevel vurderes å gi stort negativt omfang. I mindre pressede distrikter vil et tilsvarende tiltak ikke vurderes å ha så stort negativt omfang. På denne måten blir det mulig å synliggjøre når en nærmer seg en situasjon der et distrikt har fått så mye inngrep at smertegrensen er nådd og det ikke er mulig å forene flere utbygginger i området med fortsatt drift i reinbeitedistriktet.

5.4 Presiseringer og forklaringer til ord og uttrykk

I de følgende delkapitlene presenteres en del data fra reindriftskartene over de aktuelle reinbeitedistriktene. I kartfigurene forekommer avgrensninger av beiteområder, trekkveier og flyttleier i form av linjer og polygoner. Det presiseres at dette ikke er absolutte grenser, men kun gir indikasjoner på hvordan området vanligvis brukes. Når det gjelder flyttleier er disse vanligvis betydelig bredere enn det som går frem på kartene, og årstidsbeitene er selvsagt ikke klart avgrenset. Reinens bruk av området til en hver tid avhenger av vær fra dag til dag, og mer langvarige årstidsvariasjoner som hvor lenge snødekket varer, temperatur, vindretning, insektplage og ikke minst forstyrrelser. Fra år til år kan derfor bruken variere noe. Permanente utbygginger og forstyrrelser kan gjøre at driften endres varig og gjøre at reinkartene ikke stemmer.

I forbindelse med beskrivelse av reindriftens beiteområder og driftsmetoder brukes en del ord og uttrykk som ikke nødvendigvis er kjent for alle lesere. De viktigste som brukes i denne utredningen er derfor gjengitt her (Tabell 2).

Tabell 2. Forklaring til ord og uttrykk i reindrifta. Kilde: Reindriftsforvaltningen i Troms

Ord/Uttrykk	Forklaring
Vårbeite 1	Kalvingsland og tidlig vårland, de deler av vårområdet som beites tidligst og hvor hoveddelen av simleflokken oppholder seg i kalvings- og parringsperioden. Reservekalvingsland inkludert.
Vårbeite 2	Oksebeiteland og øvrig vårland, der okserein og fjorårskalver oppholder seg i kalvingstida. Hit kan også kalver med simler trekke senere på våren.
Sommerbeite 1	Høysommerland, sentrale deler som regel over skoggrensa, der reinen oppholder seg midtsommers og får dekket sine behov for beite, ro, avkjøling og minst mulig insektplage innenfor korte avstander.
Sommerbeite 2	Lavereliggende sommerland, mindre sentrale og/eller mindre intenst brukte områder.
Høstbeite 1	Parringsland, de deler av høstområdet der oksereinen samler simleflokkene til parring under brunsten.
Høstbeite 2	Tidlig høstland, partier der reinen bygger seg opp etter insektplagen og spres på leting etter sopp.
Høstvinterbeite 1	Intensivt brukte områder, som ofte pakkes til med snø og blir utilgjengelige for reinen utover vinteren.
Høstvinterbeite 2	Spredt brukte områder for samme periode som høstvinterbeite 1.

Ord/Utrykk	Forklaring
Vinterbeite 1	Senvinterland, intensivt brukte områder som normalt er mest sikre mot store snømengder og nedising på midt- og senvinteren.
Vinterbeite 2	Tidlig benyttede og ofte lavere beliggende vinterområder, som regel mindre intenst brukte.
Trekkelei	Viktige naturlige trekk mellom beiteområder og forbi passasjer, der reinen trekker av seg selv, enten enkeltvis eller i flokk.
Flytteleier	En lei eller trasé i terrenget der reinen enten drives eller trekker selv mellom årstidsbeitene.
Oppsamlingsområder	Område med naturlige avgrensninger hvor reinen samles midlertidig under innsamling til flytting, kalvemerking, skilling eller slakt,

6 GENERELL INFORMASJON OM DISTRIKTET

Fálá reinbeitedistrikt er et sommerhalvårsdistrikt. De siste 10 årene har utøverne vært organisert i én siida med 6-7 siidaandeler om sommeren. Antall personer totalt har ligget relativt konstant rundt 22-23. Tallene er hentet fra ressursregnskapene for reindriftnæringen fra 2003 til 2013.

Distriktet har slaktevekter som svinger rundt gjennomsnittet for Kautokeino østre sone. Et eksempel med slaktevekter for okserein 10 siste år er gitt i tabell 3.

Tabell 3. Gjengivelse av tabell 10 i ressursregnskap for reindriftsåret 2012/2013. Gjennomsnittlige slaktevekter for okserein 1-2 år (varit) i de siste 10 driftsårene basert på data fra listeførte/registrerte slakteribedrifter.

REINBEITEDISTRIFT	GJENNOMSNTTLIGE SLAKTEVEKTER OKSE 1-2 ÅR (kg)									
	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	10/11	11/12	12/13
19 - Sállan	33,5	30,6	30,5	30,6	31,6	33,9	32,4	34,2	25,6	30,9
20 - Fálá	26,7	28,7	27,4	27,1	27,4	24,2	24,9	25,8	- ¹	22,8
21 - Gearretnjárga	30,0	29,2	29,4	28,1	- ¹	28,8	27,7	21,6	22,4	21,9
22 - Fiettar	30,3	27,5	27,2	24,8	25,7	25,1	26,5	23,9	23,0	24,0
23 - Seainnus/Návvgastat	28,3	25,0	21,5	25,1	24,9	20,3	22,8	23,5	20,3	21,5
Valgenjárgga siida	28,6	27,3	- ¹	- ¹	- ¹	27,3	28,1	- ¹	- ¹	- ¹
Girenjárgga siida	27,2	23,1	20,5	25,3	23,4	20,0	21,7	19,8	20,0	20,7
Jalgon siida	30,2	27,4	24,7	24,8	26,5	24,8	25,0	27,6	23,6	25,0
Ealenjárgga siida	32,5	- ¹	- ¹	- ¹	28,9	- ¹	- ¹	30,8	- ¹	- ¹
24A - Oarje-Sievju	- ¹	31,6	30,3	26,8	34,0	33,2	28,7	31,1	25,8	- ¹
24B - Nuorta-Sievju	- ¹	32,1	- ¹	26,1	27,5	- ¹	25,5	27,1	- ¹	- ¹
Kautokeino østre sone	29,4	27,1	25,7	27,4	27,0	25,2	26,0	25,1	22,1	22,7

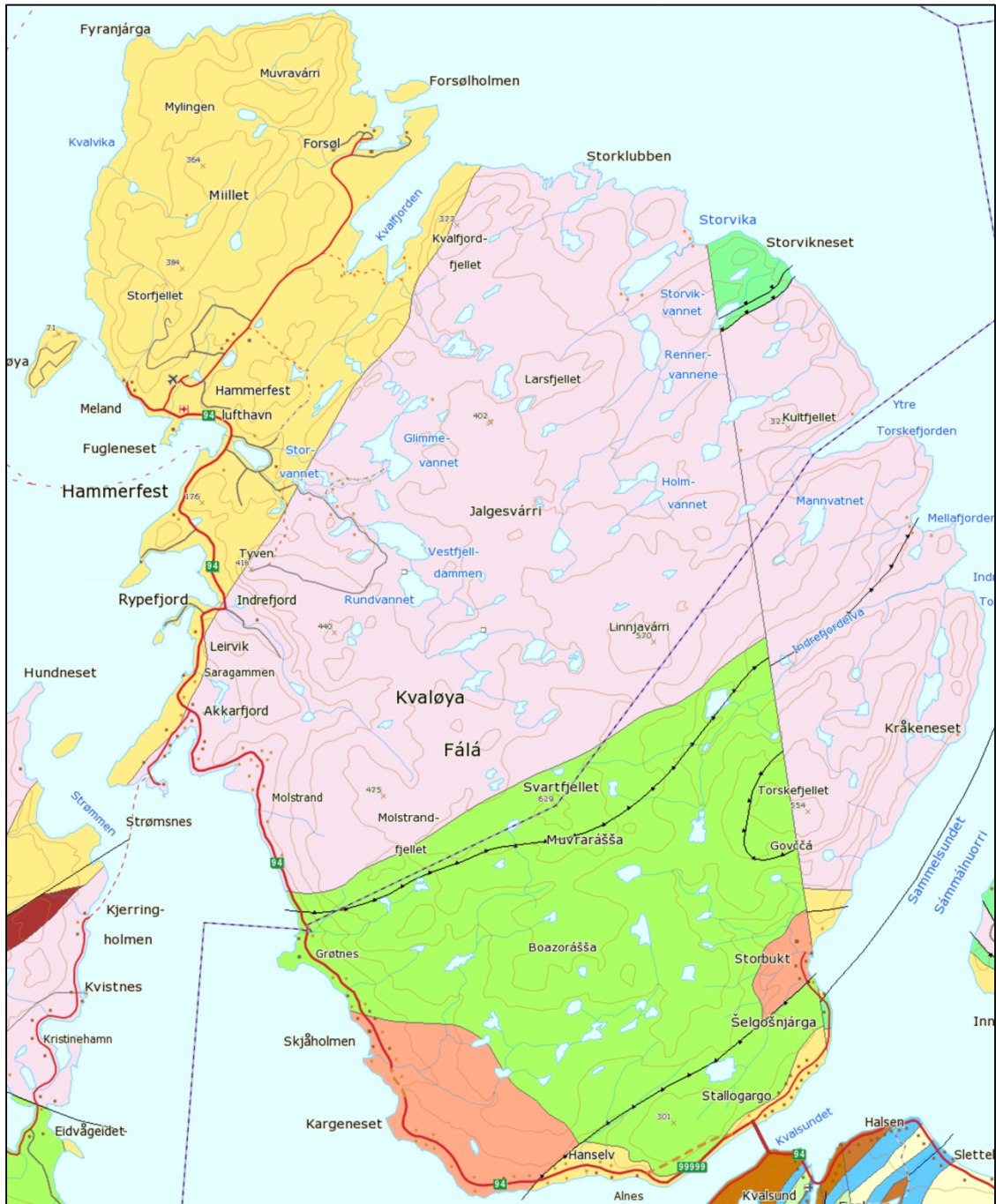
7 NATURGITTE FORHOLD

En av det viktigste grunnleggende faktorene for planteproduksjonen i fjellområder er berggrunnsgeologien. Baserike bergarter og bergarter som er mer utsatt for kjemisk vitring vil i større grad gi jordsmonn og næringsinnhold som gir god plantevekst og produksjon av beiteplanter. Spesielt er dette tilfelle i den lavalpine sonen det vil si fra skoggrensen og 2-400 høydemeter oppover i terrenget. Harde bergarter som granitt, gneis og kvartsitt gir dårligere forhold med sparsomt jordsmonn og større forekomster av grove blokker i sedimentene. I Fálá reinbeitedistrikt er det store forekomster av harde bergarter. Dette gjør at arealet er preget av skrint jordsmonn med store blokkmarksområder i fjellet med lav produksjon av planter.

Det svakt oseaniske klimaet i distriktet gir moderate sommertemperaturer breddegraden tatt i betraktning, og hyppig forekomst av tåke og fuktige forhold generelt. Fuktigheten kan øke planteproduksjonen sammenlignet med tørrere forhold, men mangel på høye sommertemperaturer legger en naturlig begrensning på vekstforholdene.

Totalt sett vil vi derfor vurdere Fálá som på tross av sitt betydelige areal på 347 km² har lav produksjon grunnet store uproduktive arealer i høyereliggende strøk og kun moderat produksjon også lavere nede. Vegeterte arealer er dominert av lyng, og svært gode beiter dominert av gress og urter har liten utbredelse. Dette påpekes også av Nellemann 2002 som har gjort enkle analyser av planteproduksjonen ved hjelp av satellittdata og vegetasjonsindekser. Arealene med en viss grad av produksjon av beiteplanter er begrenset til lavereliggende områder langs kysten. Nellemann (2002) presenterer også kart som viser dette.

De beste kalvingsområdene ligger på den nordlige delen av Kvaløya rundt og nord for veien mot Forsøl. Her er det et lavereliggende område med moderat topografisk relieff som også blir tidlig snøbart og har brukbar produksjon av beiteplanter. Det finnes ingen områder i distriktet med tilsvarende egenskaper. Dette er derfor et nøkkelområde for hele driften i distriktet. Tidligere utredninger (Nellemann 2002 og Gaare 2007) har også kommet til samme konklusjon.

Figur 7. Berggrunnskart over Fåla reinbeitedistrikt. Gul farge indikerer kvarts- og feltspatrike metasandsteiner, rosa farge er ulike gneiser, grønn farge er ulike harde glimmerskifre og brun farge er gneiser med mørke mineraler. Alt dette er harde bergarter som forvitrer lite og generelt gir et dårlig næringsgrunnlag for plantevekst. Over skoggrensen blir det oftest mye blokkmark og dominans av lyng der det er vegetasjon. Kilde: NGU.

8 REINENS BRUK AV BEITER I DISTRIKTET

Følgende informasjon bygger på informasjon fra reineierne, reinkartene (kilden.no) og eksisterende utredninger. Det presiseres imidlertid at reindrift ikke er mulig å beskrive i absolutte geografiske og tidfestede termer. Det er alltid nødvendig å gjøre tilpasninger i driften som følge av sesongvariasjoner i klima, og arbeidsmengden og tidsbruken tilknyttet de sedvanlige operasjonene kan variere sterkt.

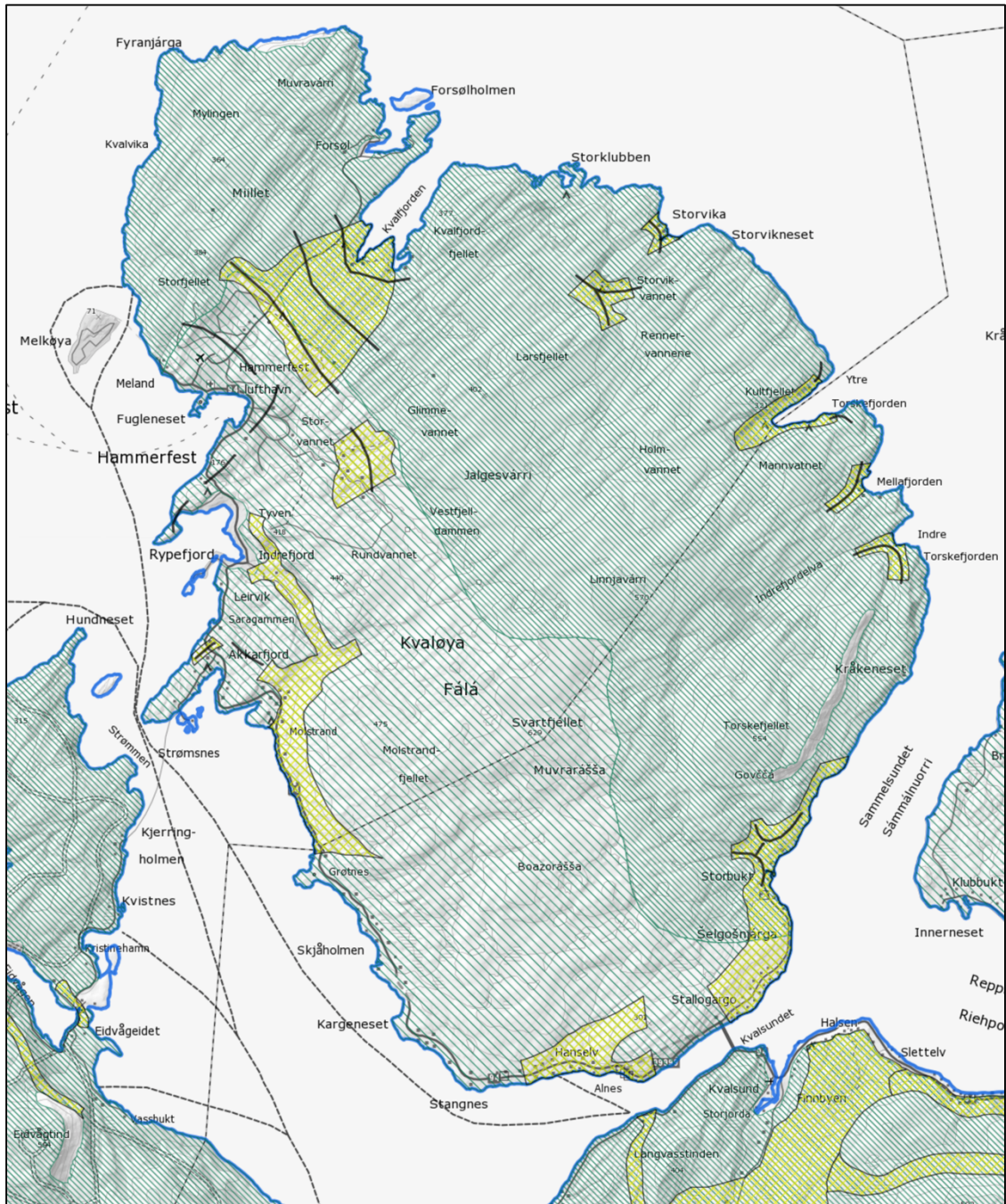
Reinen ankommer sørsiden av Kvalsundet gjennom nabodistriktet Fiettar i begynnelsen av mai før simlene kalver. Dyrene svømmer eller blir prammet over Kvalsundet og fortsetter vandringen nordover Kvaløya og blir drevet eller trekker over Fuglenesdalen til kalvingsområdene. De svakeste drektige simlene kan bli prammet helt til Skjærvika rett nord for Hammerfest for å komme rett inn i kalvingsområdet ved Mylingen.

Bukkene og årskalvene bruker andre beiter langs vestkysten av Kvaløya som blir tidlig bare for snø, ikke minst ved Strømsnes som nå reguleres til industriområde. Her blir de drevet over veien og ut på neset. Siden området er naturlig avgrenset er det et godt område å ”parkere” den delen av flokken for å fokusere på gjeting av simlene.

Utover sommeren tas hele Kvaløya i bruk ettersom nye beiter blir tilgjengelig når snøen smelter. Også høyereliggende beiter tas i bruk, men trolig mest for hvile fra insektplage. Produksjonen av beitebare planter i høyden ser ut til å være så lav at det virker overveiende sannsynlig at vektoppbyggingen frem mot vintersesongen i all hovedsak skjer under beite i lavereliggende deler som har høyere produksjon. Produksjonen vil normalt også være høyere i sør- og vestvendte lier enn i nord og østvendte lier på grunn av forskjell i solinnstråling. Planter er avhengig av sollys for å drive fotosyntesen.

Om høsten før slakten og brunsten samles reinen på sørdelen av Kvaløya før den svømmer eller prammes tilbake over Kvalsundet. Etter slakt og merking i nabodistriktet Fiettar flyttes dyrene mot vinterbeitene på Finnmarksvidda.

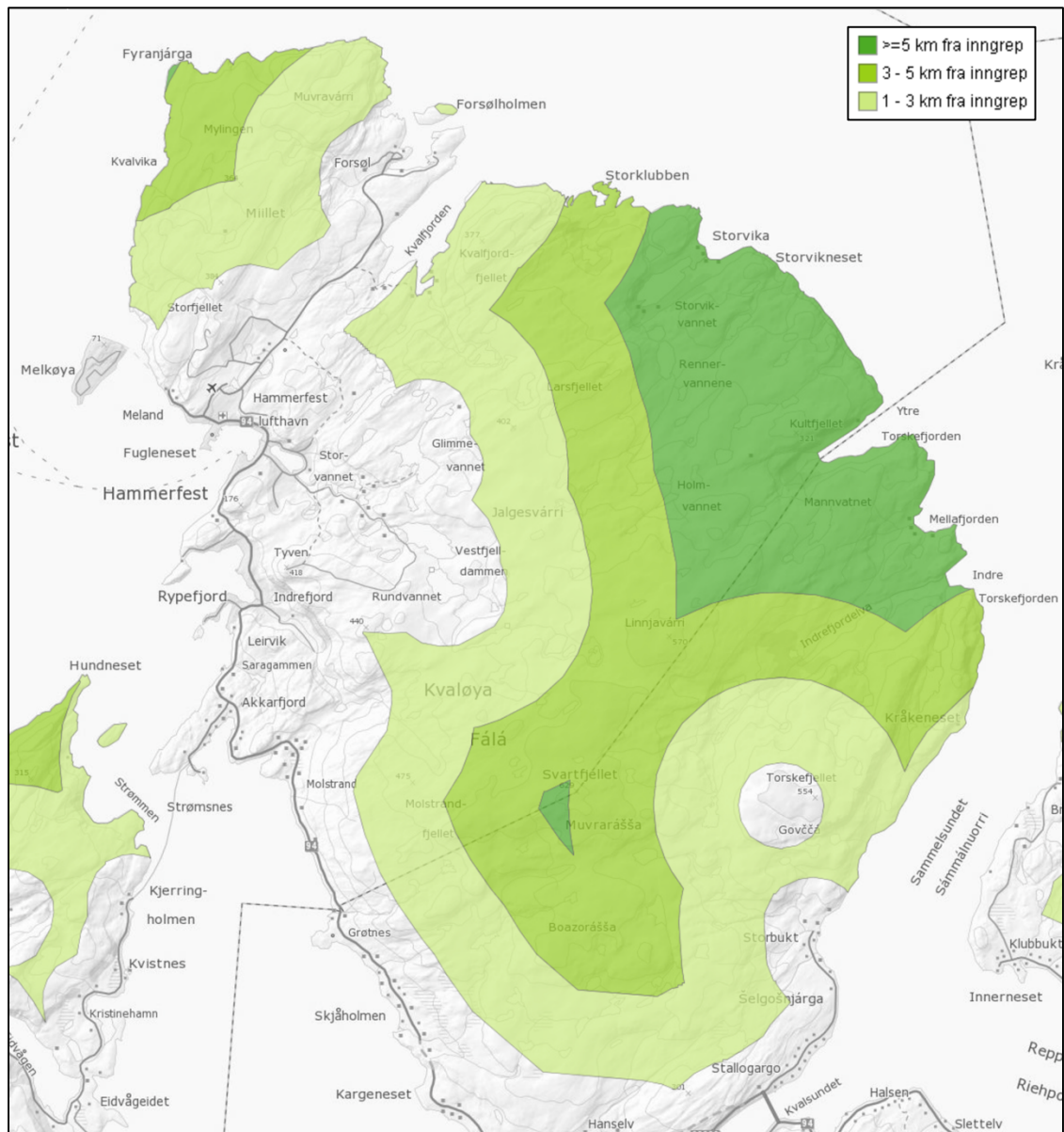
Den tradisjonelle driftsformen for utøverne i Fálá reinbeitedistrikt med lang flytting vår og høst er relativt ressurskrevende og personalkrevende. Det er dermed nødvendig med et visst volum på driften for at det skal være et tilstrekkelig næringsgrunnlag for de involverte. Utøverne hevder at de nå ligger på minimumsgrensen for å kunne fortsette tradisjonell driftsform med flytting vår og høst slik også reinen instinktivt følger.

Figur 9. Teoretisk fordeling av vårbeiter for rein i Fåla reinbeitedistrikt slik det er vist på reinkartet. Vårbeite 1 (kalvingsland) har tett skravur, og det viktigste kalvingsområdet ligger i den nordlige delen. Vårbeite 2 (bukker og årskalver) ligger langs vestkysten. Drivningsleier er indikert med gul farge, mens trekkveier vises med sorte linjer.

9 EKSISTERENDE INNGREP OG PLANLAGTE INNGREP

Som nevnt innledningsvis har Fåla reinbeitedistrikt fått mye inngrep de siste tiårene. Mange av inngrepene er knyttet til aktiviteten rundt LNG-anlegget på Melkøya, slik som behov for nye boligarealer, industriområder og infrastruktur. Det planlegges for eksempel en ny flyplass, ny 132 kV kraftlinje, nye boliger i Forsøl, samt nytt industriområde på Strømsnes som er et viktig område for bukker/årskalver om våren. Alle inngrepene har kommet eller kommer i den lavereliggende sørvestvendte delen av distriktet som er den mest produktive delen.

Figur 8. Kart som viser inngrepsfrie områder i henhold til konseptet "inngrepsfrie områder i Norge (INON) i Fåla reinbeitedistrikt. Områder uten inngrep er de mindre produktive sentrale delene av øya samt nordøstsiden og et areal nordøst for Forsølveien (det viktige vårlandet for simler med kalv).

For å visualisere dette har vi brukt konseptet "inngrepsfrie områder i Norge" (INON), det vil si arealer som ligger minst én kilometer fra tekniske inngrep. Med tekniske

inngrep menes veier, kraftlinjer, boligbebyggelse, kraftverksmagasiner, elver som er berørt av kraftutbygging, og andre typer installasjoner. Turistforeningens hytter, jakt/fiskehytter, scooterløyper og ATV-traseer er imidlertid ikke regnet som slike inngrep.

Figur 8 viser med all tydelighet at områder som er berørt av inngrep ligger langs vestkysten av Kvaløya som også er de mest produktive sørvestvendte liene som får mest solinnstråling. Det er derfor ingen tvil om arealinteressentene på Kvaløya ønsker å bruke de områdene som også er mest produktive for reindriften. Etter alt og dømme har dette en betydelig påvirkning på næringsgrunnlaget til utøverne.

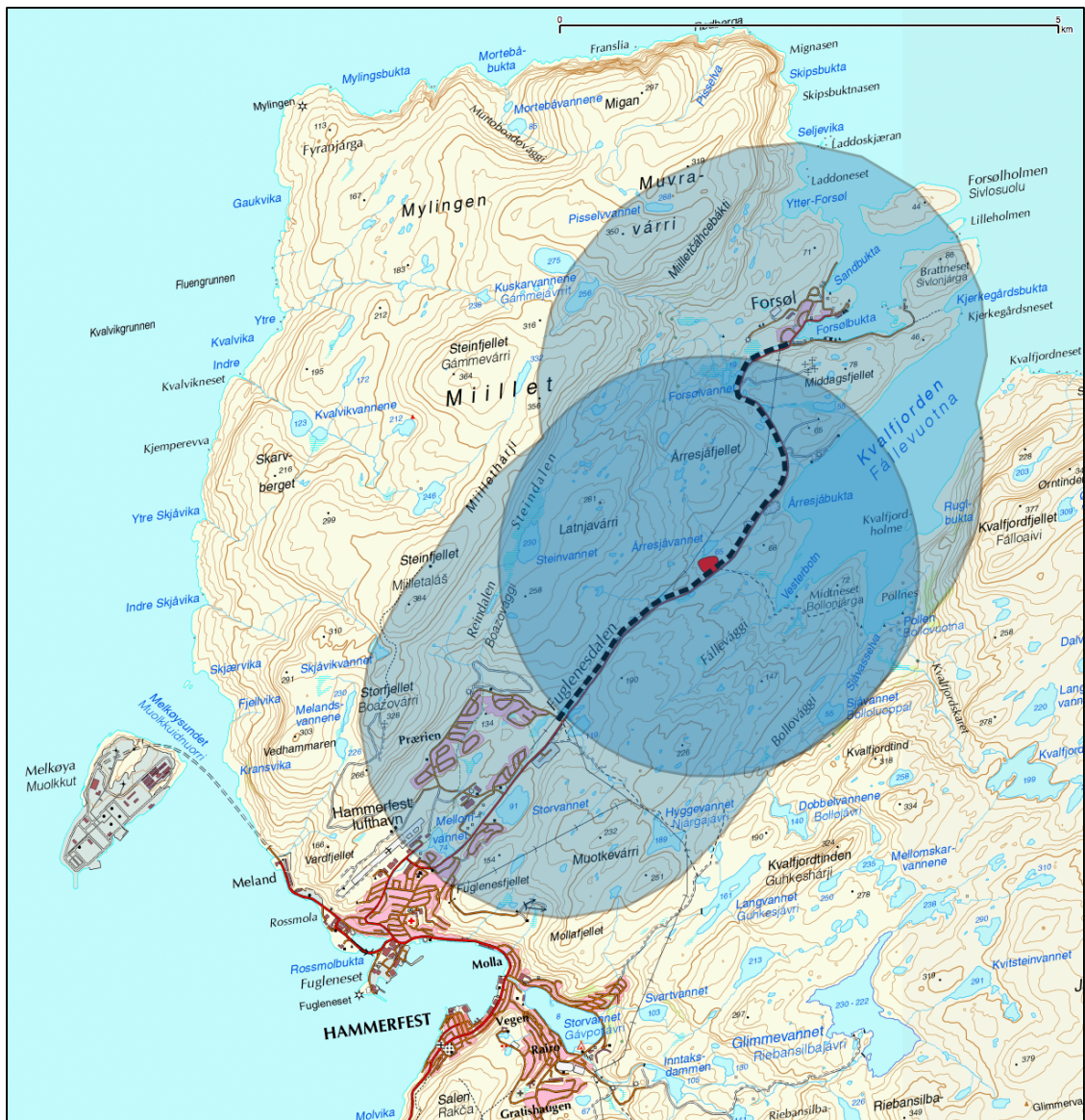
Det viktige kalvingsområdet rundt Mylingen ligger isolert på nordvestsiden av Forsølveien og er foreløpig ikke berørt av større inngrep. Mylignområdet blir derfor svært viktig for fortsatt drift i distriktet og passasjen over Fuglensdalen er helt avgjørende.

10 VERDIVURDERINGER

10.1 Definisjon av influensområdet for beitebruk

Det egentlige influensområdet hvis en også regner med indirekte effekter er åpenbart hele reinbeitedistriktet. Vi syns likevel det kan være nyttig i en verdivurdering å indikere hvilke beiteområder der rein på beite kan bli direkte påvirket av tiltakene, og kaller dette "influensområde for beitebruk". Dette er foreløpig ikke et innarbeidet begrep.

Områder som blir direkte påvirket henger i stor grad sammen med hvordan mennesker vil bruke området i perioden reinen er i området. Motorcrossbanen vil være et helårs anlegg og det forutsettes dermed at det kan være aktivitet rundt motorcrossbanen i hele sommersesongen. Det vil også bli mye støy og lukt rundt banen som forstyrrer reinen.

Figur 9. Kart som grovt viser området der rein trolig vil bli direkte påvirket av tilstedeværelse av mennesker og støy/lukt ved motorcrossbanen (mørkere blå) og gang/sykkelveien (lysere blå).

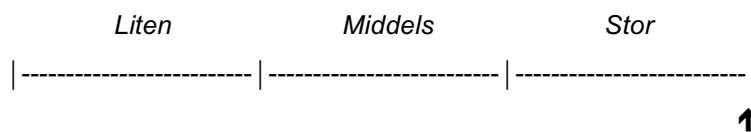
Når det gjelder gangveien vil den trolig bli brukt som en turvei, og det vil åpenbart være sannsynlig at det til en hver tid befinner seg personer og hunder på den i hvert fall på dagtid. Dette er jo hele intensjonen med at den bygges.

Ut fra det en vet om oppførsel av simler i kalvingstida er det sannsynlig at de vil redusere bruken av et område som i hvert fall strekker seg ca 2 km fra områder der det jevning oppholder seg personer. Reduksjonen i bruk vil være vesentlig mer signifikant tett opptil der folkene beveger seg sammenlignet med i periferien av et 2 km influensområde. I praksis vil dette si at hele Fuglenesdalen blir sterkt berørt inkludert trekk/drivningsleiene i området.

10.2 Konklusjon verdi

Fuglenesdalen som er det lokalområdet som berøres av tiltaket har svært stor verdi for reindriften. Dette har åpenbare begrunnelser i at det ligger midt i en ytterst viktig drivningslei som brukes om våren for å få simlene fram til det beste kalvingslandet i distriktet rett nord for Fuglenesdalen. Videre går det flere trekkveier i området som brukes hele sommeren.

Alle utredningene som har vært utarbeidet for Fálá reinbeitedistrikt de siste årene har pekt på dette området som et nøkkelområde som må bevares for å sikre reindriften i distriktet for fremtiden .

11 OMFANG OG KONSEKVENSER

11.1 Aktuelle problemstillinger i reindriftnæringen

11.1.1 Møte mellom rein og folk i fjellet

Synlige mennesker i terrenget er trolig den største negative effekten av ulike tiltak i reinbeiteområder, og er et generelt problem i mange reinbeitedistrikter. Det er en generell utvikling at områder som tradisjonelt har hatt en lav frekvens av ferdsel i større grad blir beferdet i en rekke sammenhenger.

Det er en rekke grunner til denne generelle trenden. I Hammerfest vil vi peke på økende innbyggertall og mange tilflyttende som åpenbart tar i bruk de nære fjellområdene rundt Hammerfest til rekreasjonsformål. Alle de nye installasjonene som er bygget eller er under planlegging fører også gjerne med seg at de blir oppsøkt av mennesker som en naturlig del av funksjonen de fyller.

Det blir derfor en sterk økning av møter mellom rein og folk, både i fjellet og andre steder. Dette fører til større bevegelse i reinflokkene, og avhengig av årstid kan dette ha ulike konsekvenser slik som lavere energioptak på grunn av mindre tid til beiting, økt energibruk forbundet med forflyttinger i terrenget, økt kalvedødelighet eller lavere antall drektige simler for å nevne de mest åpenbarte effektene. Alt dette er faktorer som direkte innvirker på næringsgrunnlaget til reineierne.

11.1.2 Intern konkurranse i distriktene

Svekket næringsgrunnlag i reinbeitedistrikter der det er vilje og folk som er interessert i fortsette med reindrift skaper en uheldig konkurransesituasjon mellom siidaandelene og/eller enkeltpersoner i distriktet. Den gradvise svekkelsen av næringsgrunnlaget gjør at flere og flere som har reindrift som levebrød må finne et annet yrke. Prosessen rundt det å bestemme hvem som må gi seg er vond og vanskelig, og skaper depresjon og generelt dårlig stemning.

Dette knytter seg til det faktum at reindrift som er uløselig knyttet til samefolkets kultur og væremåte sakte men sikkert blir tvunget til å vike for andre næringer. I tillegg kommer den personlige belastningen for de som må finne et annet levebrød i områder som ofte har svært få andre jobbmuligheter for folk med bakgrunn som reindriftsutøvere.

11.1.3 Konflikter med andre distrikter

Reindriften har i alle år måttet forholde seg til andre reineiere som råder over andre beiteområder. Samtidig er det ofte hevd på at en i perioder kan bruke hverandres områder til ulike årstider. Noen distrikter som flytter langt krysser flere andre distrikter på sine vandringer. Denne måten å drive på har oftest langvarig hevd og har ikke vært ansett som svært problematisk. I tider der mange distrikter opplever økt press på sine arealer og næringsgrunnlaget gradvis svekkes blir likevel forholdet til

nabodistrikter og gjennomflyttende distrikter mer tynnslett da marginene er knappere og en har mindre fleksibilitet.

11.2 Effekter på reindrift av helårs motorcrossbane i Fuglenesdalen

Motorcrossbanen ligger som nevnt i en ytterst viktig drivningslei helt på slutten av vårvandringen frem mot det viktigste kalvingsområdet til distriktet. Et møte med denne motorcrossbanen på dette stadiet i vandringen vil være svært negativt. Litt avhengig av bruken av banen i tidsrommet reinen kommer er det sannsynlig med økt omfang av mislykkede kalvinger og mange simler vil trolig kalve i mindre egnet land sørøstover i distriktet. Det blir da større press på områdene som skal brukes senere utover sommeren.

Nellemann (2002) lister opp en rekke avbøtende tiltak for reindrift som bør hensyntas i fremtidig planarbeid i Hammerfest kommune. Helt øverst på lista kommer sikring av områdene mellom Hammerfest og Forsøl slik at adgangen til Mylingenområdet ikke blir avskåret for reindriften.

11.3 Effekter på reindrift av gang/sykkelvei mellom Hammerfest og Forsøl

Effekter av gangveien vil også i stor grad være knyttet til menneskene og hundene som befinner seg på den. Trolig vil effektene av gangveien i enda større grad enn motorcrossbanen gjøre at spesielt simler med kalver reduserer bruken av området. Dette fordi gangveien blir brukt hver eneste dag. Gang/sykkelveien og strekker seg i tillegg over en betydelig større strekning, og beiteland som får redusert bruk vil være større enn ved opprettelse av bare en motorcrossbane.

Gangveien vil også være et hinder for trekk mellom området helt nord på Kvaløya og resten av reinbeitedistriktet. Ikke minst vil det være en betydelig barriere for flytting av simlene til kalvingsområdet om våren.

11.4 Samlet belastning på reindrift fra utbygging i distriktet

Det vises til kapittel 9 for en oppsummering av eksisterende og planlagte inngrep som bidrar til den samlede belastningen i distriktet.

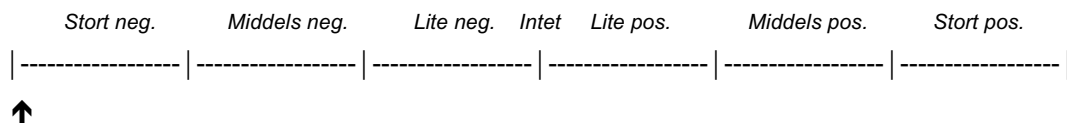
Det er ingen tvil om at Fálá reinbeitedistrikt er i en særstilling når det gjelder høyt nivå av samlet belastning på grunn av ringvirkningene av olje og gassektorens etablering i Hammerfest. Reindriften selv har etterspurt en overordnet utredning av samlet belastning som skal være førende for det videre planarbeidet i kommunen slik at en ikke får fragmenterte utredninger knyttet til enkelttiltak (som denne utredningen er et eksempel på). Dette behovet er åpenbart, da det er vanskelig å gå i dybden på samlet belastning i slike mindre utredninger knyttet til enkelttiltak.

11.5 Oppsummering av omfang

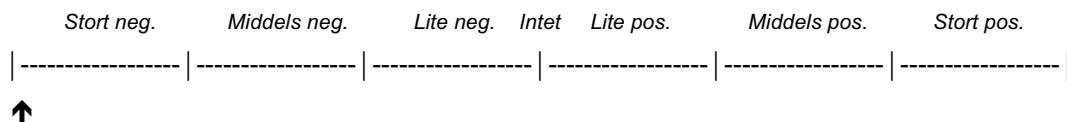
Betydelige hindringer i viktige drivningsleier utløser per definisjon (Vegvesenets håndbok 712) stort negativt omfang. Adgangen til kalvingsområdene ved Myligenområdet via Fuglensdalen er beskrevet som en akilleshel for reindriftsgrunnlaget på Kvaløya etter dagens modell. Dette har blitt enda viktigere nå som presset på reidrifta har økt betydelig de siste tiårene.

Selv om opprettelse av en gang/sykkelvei trolig vil ha større negative effekter på beitingen i Fuglensdalen i større grad en motorcrossbanen har begge tiltak store negative effekter på adgangen til de gode kalvingsområdene. En vurderer det slik at næringsgrunnlaget i begge tilfeller blir så betydelig svekket at dette trolig er starten på slutten for drift etter tradisjonell modell. I omfangsvurderingene nyanseres det derfor ikke mellom disse to tiltakene, og alle alternativene som innebærer enten opprettelse av gang/sykkelvei og/eller helårs motorcrossbane får stort negativt omfang.

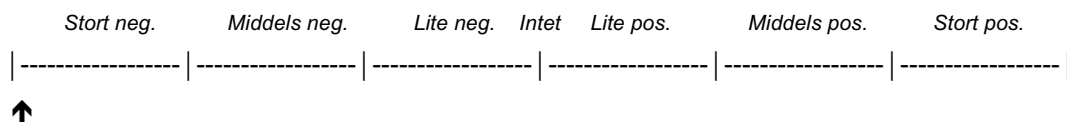
Alternativ 1: Helårs motorcrossbane i Fuglensdalen

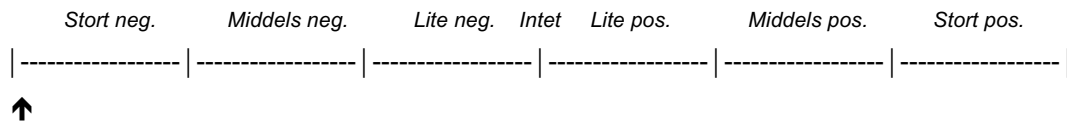
Alternativ 2: Gang/sykkelvei og snøscootercross som bare brukes om vinteren

Alternativ 3: Både gang/sykkelvei og helårs motorcrossbane

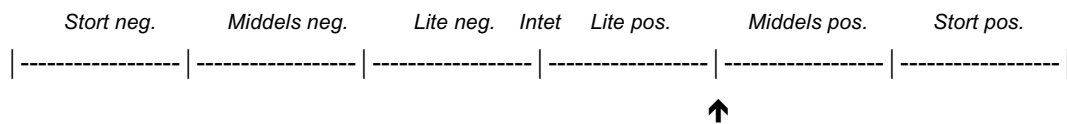

Alternativ 4: Gang/sykkelvei og fjerning av anlegget i Fuglenesdalen samt flytting til omforent plassering

Alternativ 5: Ingen gang/sykkelvei og fjerning av anlegget i Fuglenesdalen samt flytting til omforent plassering.

Det er vanskelig å vurdere omfanget av dette alternativet da en ikke kjenner den nye plasseringen. Selv om en kommer frem til en omforent plassering kan en ikke utelukke at den har et visst omfang for reindriften. Vi går imidlertid ut fra at den ikke vil ha et negativt omfang og vurderer derfor kun effekten av at dagens anlegg i Fuglenesdalen blir fjernet. Dette vurderes å ha mellom lite og middels positivt omfang.

13 DISKUSJON/MULIGE AVBØTENDE TILTAK

Lokaliseringen av motorcrossbanen og gang/sykkelvei i Fuglensedalen er så konfliktfylt for reindriftnæringen at det virker lite aktuelt å foreslå avbøtende tiltak som går på tilpasninger i driften eller utformingen av tiltakene. En kan ikke se for seg at noen av tiltakene kan brukes/utformes på et vis gir stor negativ innvirkning på reindriftnæringen.

I lys av det presset reindriftnæringen i Fálá distrikt er utsatt for på grunn av veksten i Hammerfest er det helt avgjørende at Fuglensedalen og områdene langs Forsølveien ikke får inngrep eller tilrettelegging for mennesker som kan ferdes til fots. Dette er fremhevet som det viktigste avbøtende tiltaket i Nellesmann 2002 og gjentas her. Flytting av det etablerte snøscootercrossanlegget til en omforent lokalisering som ikke er i konflikt med reindriftnæringen er et godt avbøtende tiltak for situasjonen og bidrar til å lette noe på trykket.

14 KILDER

14.1 Nettbaserte kilder

www.reindrift.no

galdu.org (Gáldu er kompetansesenteret for urfolks rettigheter)

14.2 Skriftlige kilder

Colman J. E., Eftestøl S., Tsegaye D., Flydal, K., Lilleeng M., Rapp, K. og Røthe G. 2014. Sluttrapport VindRein og KraftRein. Effekter fra vindparker og kraftledninger på frittgående tamrein og villrein. Delprosjektene Kjøllefjord, Essand, Fakken og Setesdalen. Institutt for biovitenskap, Universitetet i Oslo, og Institutt for Naturforvaltning, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. 84 sider.

Gaare, E., Tømmervik, H., Kant, G. og Karlsen, S-R 2007. Reguleringsplan for Skjærvika i Hammerfest kommune. Konsekvenser for reindrift - NINA Rapport 269, 50 s.

Hjermstad, L (red). 2006. Konsekvensanalyser . Nr. V712 i Vegvesenets håndbokserie. 287 s.

Reindriftsforvaltningen 2004. Ressursregnskap for reindriftsnæringen for reindriftsåret 1. april 2002 – 31. mars 2003. 140 s.

Reindriftsforvaltningen 2009. Ressursregnskap for reindriftsnæringen for reindriftsåret 1. april 2007 – 31. mars 2008. 121 s.

Reindriftsforvaltningen 2014. Ressursregnskap for reindriftsnæringen for reindriftsåret 1. april 2012 – 31. mars 2013. 125 s.

Nellemann, C. & Vistnes, I. 2001. Når mennesket forstyrrer dyr. En systematisering av forstyrrelseseffekter. Villreinen. 53-55.

Nellemann, C., Vistnes, I., Ahlenius, H., Kullerud, K., Lieng, E., Olsen, T og Joahnsen B. 2002. Snøhvit og samisk reindrift – Framtidsutsikter, konsekvenser og avbøtende tiltak. NINA oppdragsmelding 765. 28 s.

Storeheier, P. V., Sundset, M. A., van Oort, B. E. H. & Mathiesen, S. D. 2003. Food intake of free-ranging reindeer in winter. – *J. Agric. Sci.* 141: 93-101.

Storeheier, P. V., Mathiesen, S. D., Tyler, N. J. C., Schjelderup, I. & Olsen, M. A. 2002. Utilization of nitrogen- and mineral-rich vascular forage plants by reindeer in winter. – *J. Agric. Sci.* 139: 151-160.

Utenriksdepartementet 1967. Norsk-svensk reinbeitekommissjon av 28. februar 1964

14.3 Muntlige kilder

Aslak Ante Sara (Fálá reinbeitedistrikt)

Adam Klemet Hætta (Fylkesmannen i Finnmark)